

A vezér emlékezete.¹

Az 1937 évi karácsony másodnapján a délelőtti órákban egy kocsi járta be a kereszturni egyházi intézményeink környékét. Utasa fáradtestű, de élénk, beszédes tekintetű férfi volt, aki lefelé haladó útjában vizsgálódó szemlélődésbe merült, a délelőtt verőfényében meleg pillantásokkal simogatott sorba minden intézményt: a diszes új főgimnáziumot, templomot, ódon kollégiumot, gazdasági intézményeket. Majd a kerekék ritmikus zajában elgondolkozóvá lett, a múlt emlékei közé süllyedt. Arca azt tükrözte, hogy most egyszerre lelke filmjén átperegnek az örömnök és ürömnök azok az órái, melyek valaha a kisdíákot, majd a meglett férfit láncolták elszakíthatatlan kötelékekkel ezekhez a tájakhoz.

Visszatérőben egy könnycsepp homályosította el utasunk szemét. Hátra-hátra néző nyugtalan tekintete, mintha utolsó bucsut intett volna a Nagy-Küküllő- és a kicsi Gagy-vize által átölelt nagymultu saroknak.

Pedig e pillanatban tán még a szomorú utas sem tudta, hogy nagybeteg szíve akkor végzé utolsó dobbanásait és hogy néhány rövid óra után Dr. Elekes Dénes középiskoláink nagynevű felügyelő gondnoka, mint halott tér vissza a főgimnázium előcsarnokába, amely még pár napig mauzoleumként őrizhette vezérének haló porait.

Oh, ha az ódon és új falak megszólalhatnának! Mekkora örömmel beszélnének a Nyikó-menti kis diákról, aki az 1890-es években nagy szorgalommal és mindinkább megnyilatkozó székely öntudattal gyűjtögette a megismerő és alkotó tudásnak kincseit, hogy azokat később a legfelsőbb jogi ismeretekkel és élettapasztalatokkal gyarapítva, mint meglett férfi a véndiák szeretetével és a felügyelő gondnok odaadó hűségével fizesse vissza egyházának és intézményeinek.

¹ Siménfalván 1938 október 30-án tartott Dr. Elekes Dénes ünnepélyen elmondott emlékbeszéd.

Elmondanák, hogy ezen középiskoláink mai rendületlen állása, korszerű szellemi és anyagi nivója mennyit és talán mindent köszönhet letűnt vezére töprengő éjjeleinek, gondokban megtört és életét is elkívánó nagy szívének és társadalmi súlyának.

17 évi felügyelő-gondnokságának ideje talán a leghősibb korszak intézményeink történetében, kiemelkedő fontosságát elszánt harcok, lélekmegnyilatkozások és alkotások jellemzik.

1920-ban a háboru után megváltozott viszonyok közt volt bátorsága vállalni a felügyelő-gondnokság súlyos terhét és roppant felelősségét. A leszegényedés idején vigasztalással, lelkesítéssel, a megmaradt kevésnek célszerű beosztásával vezette keresztül intézetét. Az új beavatkozások és követelmények által felmerült személyes és oktatási problémákat páratlan találékonysága és derék tantestülete önfeláldozó támogatásával mindig zökkenő nélkül meg tudta oldani.

E küzdelmek közepette azonban a legnagyobb csapás, a kálvária ut tetőpontja az 1930. évi Főtanács súlyos ítélete volt, mellyel felső tagozatunk leépítését határozatilag kimondotta. Örök hála és elismerés illesse Pap Mózes igazgató ur lélekjelenlétét és előrelátását, midőn a fejvesztettségben sokak lemosolygásával szemben megengedte a felső tagozat társadalmi fenntartásának megkísérlését. Ez engedelemnek készpénzre váltása a gondnokvezér és a fenntartó bizottság és főképen ennek nyugalmat nem ismerő elnökének, mai főgondnokunknak Dr. Elekes Domokosnak történelmi érdeme. Nevezetteknek és gárdájuknak érdeklődéstkeltő munkája az iskolát oly széleskörű és megható rokonszenv központjába helyezte, amely a fenntartáshoz megkívánt áldozatkészséget, majd a felsőtagozat fenntartásának újra intézményesítését eredményezte. Ritka, megható és követendő példa az úgy vallásunk, mint nemzetünk történetében.

Nem tudom a vezéreket, vagy az áldozó közönség összességét illeti-e a nagyobb hála? Sereg és vezér egymásnak kiegészítő részei. Azt sem tudom, vajjon a kivételesen súlyos idők termelték-e ki a vezér kivételes arravalóságát, vagy a vezetése nyomott korszakos bélyeget az általa irányított történésnek. Azonban történelmileg megállapíthatom azt, hogy főgimnáziumunk újjálobbant élete egyenes folytatása az ő kilobbant életének. És ha szabad jeladásokról beszélni, nem véletlen, hanem a sors bizonyosságtevő rendelete, hogy épen az elhunyt f. ü. gondnok nagy

emlékének felállással áldozó Főtanács mondotta ki egyhangu elhatározással a kálvária végét, a felsőtagozat fenntartásának intézményesítését.

Vajha a bajnok életben érhetne volna meg művének befejező sikerét.

Elhunyt vezérünk ritka edzésü és kiegyensúlyozott lelkére vall, hogy a főgimnázium eme küzdelmes idején, amikor a leépítési határozat elsötétítette a szemeket, a mentés nagy gondolata tartotta fogva a gárda tagjainak teljes öntudatát, riválist lát a létesülő gazdasági iskolában, ő mint első eszmél rá arra, hogy ezen új intézmény a magyarság és különösen Keresztur vidékére nézve mily óriási fontosságu és hogy annak léte második kulturvárként nem ellensége, hanem kiegészítője és támasztéka leend az ősi iskolának.

Ezen két meglátásának eredményeképen a főgimnáziumnál már ismert szeretettel terjeszti ki gondnoki hatáskörét emerre is, bölcsőjében ápolgatja az eszmét, bizonyágtevő gazdasági rátermettséggel irányítja az építkezési munkálatokat, szervezi, bőviti az oktatás körét, mesteri számítással az iskola közönségének ideális gyakorló terepet szerez, lélet ad az annyira bevált nyári női tanfolyamoknak.

Ma beindítva és kellően felszerelve teljesíti rendeltetését ezen testvér, vagy talán ikerintézet is.

Ime gondnoki tevékenységének két legnagyobb műve!

Ezeknek kiegészítője, de nem kisebb jelentőségű a többi is. Részben a hatósági igénylés, részben a kor haladása és a verseny állásának ambíciója teszik foglalkozása tárgyává a régi iskola nagy közhalmazának modernizálását. Szemlélet, kombinálgat, közben anyagi forrásokat teremt, úgy, hogy midőn kész tervével előáll, annak mint befejezett ténynek teljesedésbe kell mennie. Ugy lát-szik, hogy ő maga is elfelejtette, hogy valaha, mint első gimnazista „visszavetés“ terhe alatt sepergette a szobáját, mint másodikos a nyílt folyosó téli hidegében kancsóval hordta az egyetlen kutról a vizet, és hogy a naggyálevés feltétele semmiesetre sem a kényelem; annyira szívügyévé emelte a modern internátus megalkotását. A régi világ diákja ma rá sem ismerne egykori otthonára.

Hasonló a kibővített és gyökeresen átalakított konviktus is, amely az étterem elnevezést is megérdemli. Ez intézmény költségei is kiváló vezetője Péter Lajos tanár ur megtakarításaiból kerültek elő.

Vajjon mindez és még sok más felsorolhatatlan apró eredmény elérhető lett volna-e, ha a gondnok hivatásának nem ad a szó jelentésének teljes egészében megfelelő értelmezést: a mindennütt jelenléteit és mindennemű gondok vállalását. Lelkét átíthatták volna-e a gondok, ha a tanárokkal, fiukkal való érintkezéssel, az előjárósági és felsőbb hatósági üléseken meg nem ismerkedik azokkal? Bizony az apa gondosságára és szeretetére volt szükség mindezek véghezvitelére!

Tulhaladná e rövid megemlékezés kereteit, hogy minden felemlítésre méltó cselekedetét felvázoljam, ez a történetíró feladata, aki bizonyára előkelő helyet fog részére kijelölni említett iskoláink történelmében.

Le kell mondanom arról is, hogy általános egyházi, jogászai, szövetkezeti, kisebbségi és más tereken végzett szintén jelentős munkásságáról e helyen megemlékezzem. Ezen tereken bizonyára megtalálja az érdemeinek megfelelő méltatást.

Különben is kortársunk volt, — élete előttünk folyt le, — alig van közülünk, aki ne ismerte volna fizikai és lelki konstrukcióját és élete nyílt tükörén be ne pillanthatott volna lelke kamráiba.

Sok irányban ható lénye már életében fogalomná vált különösen kereszturvidéki vonatkozásban. Fogalom, amely jelenti a Székelyföldnek odaadó szeretetét, a nemzetségét, faját megbecsülő magyart, aki előkelő helyeken fényesre csiszolt szellemiségét a Székelyföld, a Nyikóvidék humuszából és költészetéből, a siménfalvi Elekesportáról, ahova Anteusként erőt nyerni vissza-visszajárt táplálta; jelenti a nem a beleszületésen, hanem a felnőtt ember józan értékelésére alapított hitbeli és gyakorlati unitarizmust, az egyházi életben a hagyománynak, törvénynek, rendnek tiszteletét, a szellemi és anyagi előhaladásnak munkálását; jelenti a vulkányszerű, kifogyhatatlan öletű kezdeményező szellemet és szervező erőt és alkotó kedvet; jelenti a vállalt tisztnek és feladatnak nem az előírás szűk szabályai, hanem a teljes odaadás mértéke szerinti megítélését, a mindent kimerítő lelkiismeretességet; jelenti az eljárásbeli tapintatot, amely felfelé kuncogás, lefelé zsarnokiság nélkül tudja tisztét betölteni; jelenti a zöldasztalok élénkesszű tárgyalóját, a tanácsstermek meggyőző erejű szónokát, a fehérasztalok nem egyszerű székelynótás-kedvű elmés társalkodóját; jelenti és talán ez legkifejtettebb, legértékesebb jellemvonása, a gyermekáldásnak sze-

retetét, az ifjuságnak őszinte barátját, a mennyiségi és minőségi generációképzés apostolát, aki szűkebb keretekben a népes családban, tágabb viszonylatban a minél tömegesebb, minél többre és minél jobbra felkészült ifjuságban látja létünk és jövőnk egyetlen biztosítékát, fajunk jövőbeli versenyképességét; jelenti általában az életnek emberét, a sors viharzó tengerének nagyszerű viortlását, akit egyéni elvek és faji érdekek sérelme nélkül a legnagyobb zűrzavar se hoz ki sodrából, menteni tudja a menthetőt, áthidalni a lehetetlennek látszót.

Ha egy mondat állana rendelkezésemre a jellemzésére, azt mondanám, hogy hajós ő, kinek parancsnoki hidja a múlt és annak tisztelete, kormánykereke a jelen és az alkotás, iránytűje a jövő és a szeretet.

Ha lehettek emberi fogyatkozásai és ellentétei az életben, — hisz kinek ne lenne mindannyiunk közül! — azok homályban maradnak ennyi fény mögött. Hiszem azonban, hogy az idő jó orvos és hogy a történelemből felénk intő alak, akinek jellemképét is felvázolni megkísérelém, kiviv sirjára egy olyan koszorút, melyben kivétel nélkül egy-egy elismerő virágszirma mindenkinek ott leend.

* * *

Hozzátok szólok, kedves ifjuság! Ti majdnem mindannyian élveztétek közvetlen közelét. Tisztelő érzéssel álljatok meg alkotásai előtt. A multihoz képest kényelmes lakásokban, étkező helyiségekben, gazdasági épületeitekben, kísérleti földeteken, a tanulásnak termeiben naponta, sőt óránként éreztétek gondoskodó szeretetének nyomait. Ugy-e áldani fogjátok és utódaitoknak is áldva adjátok át emlékéit! Most, hogy ide, sirjához elzarándokoltok, ne más előtt, hanem lelketek mélyén tegyetek fogadalmat, hogy alkotásait megkímélték és jóltevőtök iránti hálátokat lerójjátok azzal, hogy ez intézményekhez hűek maradtok, azoknak szolgálatait, mint férfiak visszaszolgáljátok, mint ő azt oly fejedelmi módon tette.

Önök kedves tanár atyámfiai, kedves barátaim és immár másodszer munkatársaim, akik legérzékenyebben érzik a nagy vezér elvesztését, elégedjenek meg emlékével, írásba fektetett és élőszóval közölt irányelveiből és szellemiségéből még sokáig merithetnek és merítsenek bölcsességet, kérem ne hagyják el a boldo-

gult által lobogtatót zászlót és ne vonják meg támogatásukat atól sem, akit az elkötelezés a nagy vezér méltatlan utódjával kijelölt!

És végül hozzád szólok kicsi Nyikó vidéke. Mélyéig székely földed melegen és erősen ölelje fáradtan pihenni tért fiadat, nyugtassa egy életen át nyugtalan szívét! Néped köztudatként őrizze jellemét, a munkássága intelmeit.

Valljad elvben és gyakorlatban tanításaiból leszűrhető két parancsolatát: a földnek szeretetét és a gyermekáldásnak szeretetét! Fogjad görcsösen talajodat, nemesnek összetartónak neveld gyermekeseregedet! Magad légy szerencséd kovácsa, hidd meg, aki magán segít, azt az Isten is támogatja.

A sir meg, melyből szivig ható gyökerek révén virágillattal és fára szálló madár dalával üzen a vezér, legyen a béke otthona és zarándok-hely, ahová késő unokák eljönnek hálát lerónni és erőt meríteni a kiméletlen élet küzdelmeihez. *Dr. Lőrinczi István.*

A tetőn.

A tetőn állok.

*Milyen nehéz volt ide jutni!
Hányszor kellett ziháló mellel,
szakadt inakkal, megroggyant lábbal
egy-egy elért sziklacsucsról
ujra a mélybe visszacsuszni!*

A tetőn állok.

*Látom, mások is így róják az utat,
Előre lépnek, visszacsusznak,
erős öklök gyöngé melleket bezuznak,
nagy markok sokat markolnak,
hosszu ujjak messzire nyulnak
és a leütöttek, mellbevertek,
sáros csizmákkal tiport
álmodó, vágyó, reménykedő,
megváltó kereszteteket hordó lelkek
sírnak, sírnak, sírnak.*

A lejtőn csatázva tetőre hágni:

*nyomorult, eltorzult végzet.
Ide Krisztus kell,
hogy a sujtó öklöt lefogja,
a tipró csizmát felfogja
és a megváltó kereszt alatt síróknak megmutassa,
az ég küszöbe a Golgotha.*

Dobai István verseiből.